

ISBN 978-86-82873-48-8

ЗБОРНИК ИНСТИТУТА
ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ
II

СРПСКИ ЈЕЗИК И АКТУЕЛНА
ПИТАЊА ЈЕЗИЧКЕ ПОЛИТИКЕ

Уређивачки одбор:
Иван Клајн, редовни члан САНУ,
Предраг Пипер, редовни члан САНУ,
др Срето Танасић, научни саветник

Главни уредник:
Срето Танасић

БЕОГРАД
2014

СРЕТО З. ТАНАСИЋ*
Институт за српски језик САНУ
Београд

ЗНАЧАЈ НАУЧНИХ ИНСТИТУЦИЈА ЗА СТАТУС СРПСКОГ ЈЕЗИКА**

У раду се полази од неоспорне чињенице да у свакој организованој држави, са дефинисаном и утврђеном националном политиком, у домену бриге о националном и културном идентитету питању језика припада место од највећег значаја. Сходно томе, научне институције које се баве изучавањем националног језика морају имати статус који ће омогућавати да испуњавају своју мисију. Колико је данас код нас развијена свијест о значају научних институција за статус српског језика показаће се и указивањем на проблеме с којим се оне сусрећу у раду и указивањем на проблеме из домена језичке политике у Србији. О томе се највише говори на примјеру рада и положаја Института за српски језик САНУ, научне институције чији је основни задатак – проучавање српског језика. Уз истицање слабости и помањкања друштвене бриге за научне институције из ове области износе се и неки предлози који би допринијели побољшавању државне стратегије у језичкој политици.

Кључне речи: наука, српски језик, национална стратегија, језичка политика.

Данас бих хтио, на скупу организованом под оваквим називом, да поменем нека значајнија питања која се тичу институција чији је задатак – проучавање и његовање српског језика. Полазим од тога да се подразумева да у свакој организованој држави, са дефинисаном и утврђеном

* Sreto.Tanasic@isj.sanu.ac.rs

** Рад је настао у оквиру пројекта 178021 – *Опис и стандардизација савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, у Институту за српски језик САНУ.

националном политиком, у домену бриге о националном и културном идентитету питању језика припада место од највећег значаја. Сходно томе, научне институције које се баве изучавањем националног језика морају имати статус који ће омогућавати да испуњавају своју мисију.

За успјешно планирање и провођење језичке политике незамјенљиву улогу имају националне научне институције. Проучавањем српског језика на свим нивоима, на дијахроном и синхронном плану, оне стварају темеље за успјешно планирање и провођење језичке политике, а једине су компетентне да држави у сваком тренутку дају стручну подршку у овоме послу. Добра сарадња научних институција и државе чини предуслов за успјешну језичку политику у свакој држави, па и нашој. И – што је веома важно – брига о статусу српског језика, послови на језичком планирању, језичкој политици и језичкој стандардизацији – представљају стални процес. Језик је најбољи чувар прошлости једног народа, ризница његовог духовног блага, најпоузданији свједок о материјалном благу и историји једног народа; национални језик је и пратилац друштва у актуелном тренутку. Добро уређен језик, са осмишљеном језичком политиком, услов је за добру и културну комуникацију у држави у свим видовима друштвеног живота. На крају, језик својим идентитетом најбоље чува национални идентитет и културу. Данас уједињена Европа посебно истиче обавезе свих земаља и народа да чувају своје националне и културне посебности, не затварајући се у себе, већ уносећи те посебности у заједничку европску ризницу културе и градећи тако културно богатство у европском идентитету.

У вријеме настанка модерних европских држава управо стога се и оснивају (неке додуше имају и дужу традицију у томе) националне научне институције за бригу, проучавање и неговање националних језика. И ми нисмо у томе били изузетак. Тако је основана Матица српска, која је пошла у сусрет националном ослобођењу и стварању српске државе. Тако је основано и Друштво српске словесности, претеча Српске академије наука и уметности и њеног Института за српски језик, тако је основан и Лицеј, претеча Универзитета у Београду, па онда и други српски универзитети. Дакле, у Србији имамо инфраструктуру у виду значајних и угледних институција на које се може и мора наша влада ослањати, и с њима у сарадњи осмишљавати језичку политику, како у погледу језичког планирања тако и у погледу провођења језичке политике. Слободно се може рећи да нема успјешне националне политике ако у њу није уграђена језичка политика јер се тако може успјешно водити одговорна политика у очувању националног интегритета, заштите културне баштине и културног идентитета.¹ Ово није прилика да се говори о томе зашто

¹ Многа питања која се тичу статуса српског језика данас, значаја језика у очувању националног и културног идентитета и др., предмет су књиге ПИПЕР 2010.

ове институције у држави Југославији, у којој се први пут у новијој историји нашао готово сав српски национални корпус, нису имале могућност да у довољној мјери воде рачуна о статусу српског језика. О томе се доста писало у посљедњим деценијама.²

Распадом државе Југославије дошло је до промјена значајних за српски народ на свим плановима, па и кад је у питању и његов језик. Док је у југословенској заједници питање српског језика у Срба било условљено односима у држави, начином рјешавања таквих питања међу републикама и народима, углавном са неповољним посљедицама по српски језик, данас језичка политика не мора да буде директно зависна од других народа који се служе српским језиком, називајући га (по самопрокламованом праву) другим, својим именом. Ипак то не значи да данас немамо проблема у вези са функционисањем српског језика, са његовим статусом у Србији и другим државама, бившим југословенским републикама у којима живе Срби,³ да нема проблема у вези са језичком политиком. У посљедњих двадесетак година било је много случајева да се статус српског језика доводио у питање на различитим странама, па су се кривотвориле и прекрајале чињенице везане за српски језик, па су се присвајали и присвајају дијелови српске књижевности, писана баштина – све до најзначајнијих споменика, бисера европске културе. Варијације српског језика проглашаване су за посебне језике, на једној страни, док се српском народу негдје ускраћује право на име његовог језика, а негдје се у службену управу и школство уводе новопроглашени језици, а забрањује се употреба српског језика. И у самој Србији тражено је и тражи се да се преименовани српски језик доводи у ранг посебног језика и да се омогући школство на њему и под неадекватним именом. Уз то, као логичан слијед, ти творци „нових језика“ дају себи за право да кажу шта ће из српског језика узети за себе, а шта ће оставити српском језику. Држава по правилу у таквим случајевима није ни на вријеме ни адекватно реаговала. Није се сналазила ни кад су посриједи били проблеми унутар саме државе, па је својим одлукама подржавала такве захтјеве, какви се у уређеним европским земљама не би могли ни кандидовати, а камоли одобрити, и тиме наносила штету властитом језику, књижевности и култури. И, по правилу,

² Својевремено је то питање на добар начин отворено књигом Павла Ивића (Ивић П. 1971), а добро је познато како су на појаву књиге реаговала тадашња партијско-државна руководства заједничке нам државе. Повећи списак релевантне литературе, који, истина, није ни близу потпуности, може се наћи и у раду Таназић 2012.

³ О положају српског језика у БиХ и Републици Српској говорило се и писало доста у посљедње вријеме, а један цјеловит увид може се добити из Зборника радова са Округлог стола „Језик и писмо у Републици Српској“ (Округли сто).

није се ослањала на научне институције и Одбор за стандардизацију српског језика.

Није само у овом домену неповољно стање. Можемо га констатовати и у многим другим доменима: у школству, од основне школе до универзитетског образовања,⁴ затим у погледу тога какав је језик у средствима информисања, администрације, у погледу статуса ћирилице,⁵ исто тако и кад је ријеч о брзи о српском језику у дијаспори и у славистичким центрима.

Има доста разлога за тврдњу да се у Србији језичка политика не води на задовољавајући начин, а на основу праксе из ове области, могли бисмо рећи да у нашој држави језичка политика на прави начин још није ни утврђена. По много чему се може тврдити да нема ни јасне свијести о томе шта је то језичка политика, какво је њено мјесто у укупној националној политици, како се она утврђује, каква је улога струке у томе, и како се она проводи. Задатак је националних научних институција које се баве српским језиком и лингвиста, на једној, и државе, на другој страни, да заједнички утврде језичку политику и осмисле и усвоје стратегију за њено остваривање – кажемо *осћваривање*, јер то је стални процес, као што је уопште вођење националне политике стална обавеза државе.

Да се и у српском друштву у прошлости, у вријеме стварања самосталне државе и њених институција, знало какво мјесто има језик за националну културу и национални идентитет, говори и чињеница да смо приликом оснивања националних институција поступали слично као и други европски народи. О томе нас, служећи се архивском грађом САНУ и списима академика Александра Белића, Симе Ћирковића и других, и о идејама којим су се руководили оснивачи Друштва српске словесности (1841) и његови каснији настављачи, обавештава академик Ирена Грицкат. Она каже: „Основна преокупација далеке претходнице данашње Академије била је ’словесност’, именована тако према руском одн. славеносрпском термину, духовна област широког опсега, чији је предмет био неговање ’слова’ (речи), складног вербалног изражавања и правилног стављања мисли у речи. И даље, пошто је то била национална уставна, њена је делатност требало на првом месту да се односи на унапређивање српске речи и српске мисли о властитим вредностима.“ (Грицкат 1996: 2). У том смислу подсећа нас академик Грицкат да су се негдје прве такве институције и називале језичким друштвима, а да је Француска академија „као свој први задатак поставила систематизацију језичког и

⁴ О томе се говори у раду Ковачевић 2012, као и у његовом прилогу у овој зборнику.

⁵ О (незадовољавајућем) положају ћирилице може се доста информација добити у хрестоматији Ковачевић (ур.) 2013.

књижевног стваралаштва. Слично се дешавало и у другим земљама, па је тако било и у нашем суседству...“ (Исто: 3). И тако се са развојем те научне институције до Српске академије наука и уметности у њеним приоритетима налазила брига о језику. Ми тај пут овдје нећемо пролазити, јер се то све налази у поменутом раду академика Ирене Грицкат и другдје⁶. Задржаћемо се код 1947. године, када је при САНУ основан Институт за српски језик.

Институт за српски језик основан је 15. јула 1947. године са Александром Белићем на челу. У њега су из Академије пренесени сви велики истраживачки задаци у области језика који су се морали обављати тимски, на првом мјесту израда великог Академијиног речника српског језика, послови на изучавању народних говора и савременог српског језика.⁷ Директор Института и председник Академије академик Александар Белић пренио је у Институт и сва три часописа које је послјије Другог свјетског рата поново покренуо: *Српски дијалектолошки зборник*, *Јужнословенски филолој* и *Наш језик*. Нешто касније у Институту је отворен и Старословенистички одсек, а равно пре три деценије и Етимолошки одсек. Тако је Институт заокружио своју програмску физиономију: предмет његова рада била су дијахрона и синхрона изучавања српског језика. Уз ангажовање готово свих тада малобројних кадрова са Универзитета и већег броја истакнутијих средњошколских професора и других културних радника у Институту је започето стварање нових кадрова. Одмах је доведено четворо младих сарадника, између којих ће троје постати угледни академици – Ирена Грицкат, Милка и Павле Ивић. Такву програмску оријентацију Институт је задржао до данас: систематско изучавање српскога језика на дијахроном и синхроном плану и израда великог Речника САНУ, издавање научних публикација и изграђивање научних кадрова. Успјеси Института на сва три плана видни су кроз све године постојања и рада, са осцилацијама које се могу видјети у појединим периодима и које су у директној вези са друштвеним околностима у којима се радило. Послије видљивог застоја у кадровском развоју почев од деведесетих година, које је пратило осипање кадрова, данас је на научним пројектима у Институту запослено нешто преко шездесет сарадника, од којих је више од једне трећине са докторатом, а више од једне трећине на докторским студијама или изради докторских дисертација по старом систему. Сва три часописа су посљедњих година редовно излазила, као редовне годишње публикације, а покренут је и четврти – *Лингвистичке актиуелности*, први језички часопис на српском простору који поред папирне има и електронску верзију. Уз то, поред постојеће још међуратне едиције

⁶ Видјети и Зборник 2007.

⁷ Види СТЕВАНОВИЋ 1960; 1974; ТАНАСИЋ 2010.

Библиотека Јужнословенској филолоја, покренута је нова едиција *Монографије*, у којој се сваке године објави по неколико наслова. Тако је данас Институт за српски језик и једна од најважнијих адреса кад су покриједи лингвистичке публикације.

Свјесни смо, и морамо бити сагласни у томе, да се језичка политика у оквиру укупне националне политике мора темељити и на резултатима науке, па да и научне институције у тој области, свакако и Институт за српски језик, морају бити спремне да увијек буду држави на услузи приликом рјешавања свих питања везаних за језичку проблематику. Зато смо се прије неколико година и укључили у дискусију о Нацрту стратегије научног и технолошког развоја Републике Србије и, имајући у виду значај и специфичности науке о српском језику и препознајући Институт за српски језик САНУ међу институцијама које су носиоци послова од националног и државног значаја у области хуманистичких наука – предложили да се они формулишу на следећи начин:

Министарство ће у области науке о српском језику подржавати дугорочне пројекте који се односе на проучавање српског језика у целини – на дијахроном и синхроном плану. Поред израде РСАНУ, иу су проучавања српског дијалекатског комплекса и израда лингвистичких атласа који се иичу српског језика, етимолошка проучавања српског језика и израда Етимолошког речника српског језика, проучавање српског језичког наслеђа и израда одговарајућих речника сјарог језика, те систематско проучавање савременог српског језика на свим нивоима и у свим видовима функционисања у складу са најновијим научним достигнућима, иио ће омогућити писање модерних и савременог језичког ситуацији примерених инструмената српског стандардног језика – описних и нормативних граматика и нормативних речника различитих врста. Министарство ће подстицати да се кроз реализацију ових задатака израђује научни подмладак и ииме јача научна база. У наредном периоду Министарство ће подржавати кадровско, техничко и материјално јачање најзначајнијих националних институција у овој области – САНУ и њеног Института за српски језик, Матице српске и других институција у мери у којој се оне укључују у ове послове од кључалног значаја.

Министарство ће у сарадњи са најпозванијим институцијама подржавати најзначајније часописе и друге научне публикације у овим областима, у складу са објективним и овим научним областима примереним критеријумима.

Наука о српском језику је део славистичке науке, у којој се за публиковање резултата равноправно користе сви словенски језици, укључујући српски језик. Публиковањем на српском језику не доводи се у иишање досиујности резултата најширем кругу заинтересоване и квалификоване научне јавности у свету. Објављивање на енглеском или неком другом

свјетском језику њожељно је само за оне рагове чији значај њревазилази оквире славистиике у најширем значењу.

Готово идентичан текст достављен је у првој половини ове године и Националном савету за културу, једној од ријетких државних институција која је осјетила потребу да се у осмишљавању националне стратегије у области културе обрати за сарадњу Институту за српски језик САНУ. Иначе, као да још нисмо сасвим искорачили из времена када је држава и „ресорна“ бирократија знала шта је интерес науке и да има првенствени задатак да науку, посебно националне научне дисциплине, штити од њених научника.

Имајући у виду да се данас нисмо састали да бисмо рјешавали конкретне проблеме у вези са функционисањем српског језика који се посљедњих година не рјешавају, него се само увеличавају, а који стоје на путу у реализацији програмских задатака Института и других научних институција, само бих поменуо неке најкрупније који су у оквиру теме овог рада, а с тим проблемима сусрећу се и друге институције у овом домену своје дјелатности (о другим, многим, говори се у другим излагањима, зато ће они овдје бити помињани колико захтијева план овога рада).

Садашњи начин финансирања научног рада све више пријети да доведе до уништавања националних институција као што је Институт за српски језик САНУ. А у Институту се, да се подсјетимо, реализују дугорочни пројекти од националног значаја. Институту овога типа морају да се преко пројекатског финансирања такмиче на тржишту са много институција, међу којима су и оне са већ обезбијеђеним материјалним статусом за основну дјелатност, затим институције које ни издалека немају такав значај за национални идентитет. Све краћи рокови на које се заснивају пројекти узимају све више времена за припрему пријаве на конкурс и правдање завршених послова. Сваких неколико година научне институције су у ситуацији да обезбјеђују средства за свој опстанак. Неуспјех на неком од институтских пројеката из било којих разлога довео би у питање рад нашег института и остатак дуго изграђиваних кадрова у тој области. Поред тога, све мање издвајање средстава за материјалне трошкове на пројектима и нередовне уплате тих средстава додатно отежавају ионако тешку ситуацију. Већ једном сам јавно рекао: „Дошло је време да се схвати и призна да је финансирање института у којим се изучавају националне дисциплине неадекватно, преко пројеката, где су научници стално у положају хонорараца, где се сваких неколико година иде на конкурсе као да се полази из почетка. Зато се као приоритетни задатак поставља прелазак на буџетско финансирање Института за српски језик САНУ и обезбјеђивање на тај начин његовог стабилног пословања.“

У вријеме када од ресорног, традиционално сиромашног, министарства многи траже помоћ за публикување различитих дјела потребно би

било обезбиједити стабилно финансирање оних публикација које су у функцији представљања резултата рада научних институција од националног значаја. Без тога готово да резултати и немају своју вриједност. Тога су били свјесни великани српске и европске филологије академици Љубомир Стојановић и Александар Белић када су равно прије сто година покретали *Јужнословенски филолоџ*: „Данас има већ приличан број часописа посвећених различитим деловима славистике или њеном целом обиму. Довољно је поменути само *Archiv für slav. Philologie*, *Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Имп. Академіи Наук*, *Рускій Филолологическій Вѣстникъ*, *Филологическія Записки*, *Listy filologické*, *Prace filologiczne*, *Rocznik slawistyczny*, *Časopis pro moderní filologii* – да друге још специјалније часописе, зборнике различних словенских академија, научних друштава и универзитета, тако исто и зборнике издања у којима има славистичких расправа и не помињемо – па да буде свакоме јасно да је на развоју славистичке периодичке литературе доста урађено, и да се све више ради. Појава тако специјалних часописа као што су *Rocznik slawistyczny* у Пољака, који је посвећен скоро искључиво словенској лингвистици, или *Časopis pro moderní filologii* у Чеха, иако он није искључиво посвећен славистици, показује без сумње напредак славистике последњих година, и чак полет у извесном правцу.

Према овоме развоју славистике и према потреби, да се и у нас развије у овом правцу живљи рад, којим ће се помоћи, колико се буде могло, и општим испитивањима о словенском језику и проучавању многих тамних страна нашега језика, са покретањем филолошко-лингвистичког повременог списа на нашем језику није се могло више оклевати. Јер иако у нас има академија и научних друштава која објављују научне радове и из славистике, иако има књижевно-научних часописа у којима се каткада критички пропраћају и новија дела из различитих њених области, ипак ми нисмо још имали часописа којему би био једини задатак – проучавање нашег језика у вези са осталим јужнословенским и другим словенским језицима и испитивање њихових језичких споменика. Ту празнину, према својој снази и средствима, треба да попуни 'Јужнословенски филолог'" (*Поводом њокрећања „Јужнословенској филолоџа“*, 1–2). Такође, академик Белић је схватио неопходност постојања часописа за изучавање савременог српског језика и језичку културу и покренуо је, *ирије осамдесет њодина*, часопис *Наш језик*. Већ на почетку, у првом броју, дати су разлози и намјере с којим се покреће овај часопис: „Наш програм је врло прост и разумљив: ширење у што већој мери међу претставницима нашег образованог друштва правилних погледа о нашем књижевном језику и о језику уопште; изношење сметњи његову правилноме развоју и предлагање онога чиме би се каква неправилност или језичка погрешка могла заменити. Да би се овај програм могао остварити, потребна

је сарадња и живо интересовање за питања ове врсте нашег образованог света. Уредништво ће увек радо и примати питања својих читалаца и на њих одговорати, не би ли тако потстакло и друге да учествују у овом живом општењу уредништва са свима пријатељима нашег језика. Исто онако као што је главни покретач овог часописа била жеља да се помогне нашим књижевницима и свима другим који траже поуке о своме матерњем језику, тако љубав према књижевном језику треба да се огледа у сваком прилогу његовом. И онда када се буду износили недостаци књижевног језика каквог дела, и када се буде вршила анализа језика каквог писца или када се у тражењу правих језичких особина морадне и одбацили понешто за што је везано име кога од ауторитета наших – то ће се вршити само с намером да се дође до истине. Зато ће се објављивати и примати прилози написани само у духу трпеливости, помирљивости и узајамног поштовања. Објављујући први број овог часописа, ми њиме показујемо како мислимо остваривати свој задатак“ (*Наша реч, Наш језик* I/1, 1932, 1–3). Данас се слободно може рећи да часопис *Наш језик* садржи највећи корпус научних радова који се баве питањима савременог српског језика, стандардолешким питањима и питањима језичке културе.⁸ У *Јужнословенском филолоџу* су се јавила сва значајнија имена српске и јужнословенске филологије и лингвистике и готово сва најзначајнија имена из свијета славистике за посљедњих сто година. „Једном ће потоња поколења ишчитавати историју наше лингвистичке средине са страница Јужнословенског филолога“, написала је Милка Ивић, историчар лингвистике свјетског гласа (Ивић 1994: 3). Као што смо рекли, Институт је од свога оснивања добио у задатак и бригу о издавању ових реномираних српских лингвистичких публикација.

У овом тренутку, сто година касније, у ситуацији смо да морамо поставити питање да ли је савремено српско друштво свјесно значаја које имају периодичне публикације у области националних наука, а свуда у свијету међу њима је наука о националном језику на првом мјесту. Ако занемаримо декларативну подршку, могли бисмо рећи да смо данас даље него прије сто година. Публиковање три најстарија српска језичка часописа *Српској дијалектолошкој зборника*, *Јужнословенској филолоџи*⁹ и *Нашеј језика* (прва два су стогодишњаца, трећи је такође већ превалио осамдесету годину, а сви уживају велики углед и ван граница српске науке) посљедњих година све озбиљније се доводи у питање. Ни издалека се не добијају средства за нормално финансирање, њихово излагање се

⁸ Комплетну библиографију тих радова урадили су сарадници Института; она је објављена у јубиларном броју часописа – в. Живановић и др. 2012.

⁹ У јубиларном броју за 2013. годину објављена је библиографија радова у ЈФ изашлих за сто година његовога постојања (Голубовић 2013).

добрим дијелом одржава захваљујући ентузијазму; у овој години за штампу посљедња два нису додијељена ни минимална средства – а то се, да подсјетимо, није десило ни прије петнаестак година, у години када нас је бомбама засипао „милосрдни анђео“. Није утјешно сазнање да слично пролазе и друге институције које издају значајне лингвистичке часописе. Када се неко дуже времена бави овом проблематиком, има разлога да повјерује да се посљедњих година не траже начини како да се повећавају средства за стабилно финансирање ових гласила, већ да се праве укрштенице кроз које ће се провући што мање часописа који ће добити каква-таква средства. Већ неколико година издавачи ових публикација се боре са наopakим критеријумима за вредновање научних часописа које прави извјесни стручњак са не баш завидном научном библиографијом, а који са лингвистиком и науком о српском језику такође нема везе. И поред једнодушне критике цијеле научне заједнице, њему се и даље повјерава тај „посао“. Такође се као врхунско мјерило намеће постојање неког часописа на различитим бјелосвјетским листама, листама које познају и којима је уопште до лингвистике стало као до лањског, а до славистике и србистике као до преклањског снијега!¹⁰ На истим мукама се налазимо и кад су посриједи друге публикације, монографије, зборници. Ако желимо да наше националне институције у области језика извршавају своје програмске задатке, морамо промијенити и политику финансирања лингвистичких публикација из националних научних дисциплина. У уређеним земљама пројекти и публикације од националног значаја не доводе се у питање, не долази до застоја у њиховом финансирању тако да у току тих застоја буду поништени и резултати из претходних периода.

Иако је у Институту за српски језик САНУ у посљедњој деценији знатно поправљена кадровска ситуација, брига о кадровском развоју је стална Институтова обавеза: да не бисмо долазили у ситуацију у каквој смо били – да се смањује број научних радника – и да бисмо боље кадровски покрили поједине секторе рада. Међутим, због неразријешених питања у вези са школовањем кадрова при преласку на болоњски систем, данас је пред научним институтима и другим научним институцијама као што је, нпр., Матица српска, велики проблем школовања на докторским студијама јер држава није недвосмислено ријешила питање како се они школују, односно ко сноси трошкове тог школовања. Ни сарадници ни институти не добијају за то потребна средства, која су за њих неподношљиво велика. Тако данас имамо ситуацију да је на докторским

¹⁰ Овоме се може додати још повећи списак „ситница“ домаће провенијенције, које као да су смишљене са циљем да се одгоди, одуговлачи додјела било каквих средстава, да се „добије на времену“. Тако се десило да у 2013. часописи националног значаја нису ни финансирани.

студијама огроман број студената, а да оне нису осмишљене тако да би биле (и) у функцији кадровског попуњавања и подмлађивања у најзначајнијим националним институцијама.

Данас Институт за српски језик САНУ ради у изузетно тешким условима и готово да је дошао у ситуацију кад ће од институције која је успешно обављала све своје програмске задатке почети да знатно заостаје у том погледу, умјесто да иде у корак с временом у развоју како би могао ваљано испуњавати своје обавезе. Тешко се може говорити да су обезбијеђени услови за рад овог и других института националних дисциплина док се не врати једини прихватљив начин њиховог материјалног ситуирања: буџетско финансирање. Министарство задужено за науку треба да обезбиједи такав материјални статус Института за српски језик САНУ да би он могао извршавати програмске задатке и бити на услузи држави приликом рјешавања свих проблема у вези са језиком и језичком културом. Ни научни пројекти Српске академије наука и уметности, ни издавање њених публикација, да се подсетимо, нису у бољој ситуацији.

Доста од реченога односи се и на Матицу српску, тј. све кад се ради о реализацији послова из области језика (о чему је овдје ријеч), а који су у њеном дјелокругу – израда рјечника савременог српског језика, који се не могу обављати без створених предуслова на сличан начин, без, прије свега, школовања стално запослених кадрова. Данас се почесто на српко-хрватском простору јављају поједини научници, професори, па и институције, који покушавају да подијеле граматичке и лексичке потенцијале српског језика: да себи, за новопроглашене језике, узму оно што им се свиђа, а да српском језику оставе оно што им се, из овога или онога разлога, не допада. Матица српска има лексичку грађу сакупљану и за ранији шестотомни и за једнотомни рјечник (као и Институт, уосталом). Она би увијек могла да процијени да ли та „подјела“ има икаквог упоришта у језичкој стварности, ако би јој се, разумије се, неко из државних органа обратио с таквим питањем. Она би, дакле, у таквим и многим другим приликама могла и морала бити на услузи српској држави и српској култури. Међутим, она би за то морала имати на располагању средства и довољан број запослених школованих кадрова. Нису то послови који се могу радити на мобу – кад некоме падне на памет да консултује реномирану установу око таквих важних питања. Матица српска је такође издавач реномираних лингвистичких часописа и има исте проблеме с њиховим штампањем.

Све досад изнесено у доброј мјери се односи и на друге научне институције: кад је у питању њихова научна дјелатност која се везује за научне пројекте, као и кад се ради о издавању публикација. То су они факултети на којима се студира и проучава српски језик. Они већ сада имају кадрове који би могли осмислити како да се организују студије српског језика на другим филолошким студијским групама, како на другим на-

ставничким студијама, а како на другим факултетима, и – како да се за то ствара неопходан кадар. То ће се и учинити кад/ако наша држава схвати да је то битно државно питање.

На крају би се речено могло свести на сљедеће закључке у вези са значајем научних институција за статус српског језика.

1. Полазећи од општеприхваћене истине да је српски језик један од темељних елемената српског националног идентитета, сагласни смо да статус српског језика данас у Србији у много чему не одговара његовоме значају и улози у очувању националне културе, свијести. Потребно је у државној стратегији обезбиједити статус српског језика и научних институција у области српског језика примјерен и значају српског језика и научних институција како би оне могле испуњавати своју мисију везану за статус српског језика.

2. Наша најзначајнија научна институција основана ради проучавања језика јесте Институт за српски језик САНУ; његов основни задатак је: а) проучавање савременог српског језика на синхронном и дијахронном плану, у складу са најновијим достигнућима у лингвистици, што омогућује иновације у стандарднојезичкој норми и израду инструмената стандардног језика; израда великог националног рјечника српског језика и других рјечника од националног значаја, српског дијалектолошког атласа, б) стварање научног кадра за обављање тих сложених послова. У вези с тим, Институт је издавач три најстарија језичка часописа, са великим угледом у свијету славистике: *Српској дијалектолошкој зборника* (1905), *Јужнословенској филологији* (1913) и *Нашеј језика* (1932). Да би Институт могао одговорити на обавезе које се пред њега природно постављају, потребно је да се значајно побољша његов статус.

2.1. Потребно је да се у националној стратегији, и промјеном у законодавству, обезбиједи положај Института примјерен његовој улози у пословима везаним за српски језик. То значи да се мора промијенити начин његовога финансирања – са увијек неизвјесног пројекатског прећи на буџетско финансирање, као што се финансирају и државне високошколске установе. 2.2. У законима о високом образовању и научном раду треба изнаћи модел за финансирање докторских студија младих научника како би се обезбиједио континуитет кадровског развоја у Институту за српски језик САНУ и другим научним институцијама у складу са садашњим и будућим, све већим, задацима пред њима.

2.3. Потребно је да се у сарадњи са научном заједницом изнађе модел трајног и адекватног финансирања научних часописа и других публикација у области српског језика према критеријумима примјереним овој научној дисциплини од националног значаја.

3. Потребно је да се у сарадњи са научном заједницом обезбиједи посебан начин финансирања свих научних пројеката из области српског језика с којим би и наставно-научне и научне институције, међу њима и

Институт за српски језик САНУ, конкурисали за реализацију научних задатака изван своје основне дјелатности, посебно за финансирање пројеката који су у најдиректнијој вези са обезбјеђивањем статуса српског језика и успјешног вођења језичке политике.

4. За остваривање задатака који се односе на статус научних институција чији предмет проучавања је српски језик потребно је да се успостави боља, потпунија и сврсисходнија стална сарадња између тих институција и државе, имајући у виду и улогу коју у томе треба да има Одбор за стандардизацију српског језика, са сједиштем у Институту, као кровно стручно тијело за обједињавање кадрова, креирање језичке политике и послова у области стандарднојезичке проблематике, као и давање предлога држави из области књижевнојезичке политике као битног елемента укупне националне политике. Потребно је да Влада Републике Србије задужи министарства у чијем домену је на било који начин и брига о српском језику да с релевантним научним институцијама и Одбором за стандардизацију српског језика успоставе чврсту сарадњу на пословима језичког планирања и провођења језичке политике.

Цитирана литература

- ГОЛУБОВИЋ, Ана. „Библиографија часописа Јужнословенски филолог I“ (1913) – *LXVIII* (2012), *Јужнословенски филолог LXIX*, Београд, 2013, 525–671.
- ГРИЦКАТ-РАДУЛОВИЋ, Ирена. „Наука о језику у делатности академије“, *Глас САНУ CCCLXXIX*, Одељење језика и књижевности, Књига 15, Београд, 1996, 1–83.
- ЖИВАНОВИЋ, Владимир. Марина Спасојевић, Драгана Цвијовић, Анета Спасојевић, „Наш језик I–XLIII – Библиографија са регистрима (1932–2012)“, *Наш језик XLII/3–4*, Београд, 2012, 139–280.
- Зборник Института за српски језик САНУ* 1, Београд, 2007.
- ИВИЋ, Милка. „Педесети број Јужнословенског филолога“, *Јужнословенски филолог L*, Београд, 1994, 1–3.
- ИВИЋ, Павле. „Српски народ и његов језик“, Српска књижевна задруга, Београд, 1971.
- КОВАЧЕВИЋ, Милош. „Статус српског језика на српским универзитетима“, зб. *Филологија и универзитет*, Филозофски факултет у Нишу, 2012, 13–25.
- КОВАЧЕВИЋ, Милош (ур.). *У одбрану српске ћирилице – хрестоматија*, Просвјета, Пале, 2013.
- ОКРУГЛИ СТО – *Језик и његово улогу у Републици Српској* (прир. Слободан Реметић), Бања Лука (Академија наука и умјетности Републике Српске. Научни скупови, књ. XXIV, Одљење књижевности и умјетности, књ. 13), 2012, стр. 314.
- ПИПЕР, Предраг. *Српски између великих и малих језика*, треће, допуњено издање, Београдска књига, Београд, 2010.

- СТЕВАНОВИЋ, Михаило, Белић, Александар. *Наш језик X/3–6*, Београд, 69–80, 1960.
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило. „Институт за српскохрватски језик и програми његова рада“, *Наш језик XX/1–5*, Београд, 1973–74, 1–10.
- ТАНАСИЋ, Срето. „Александар Белић и Институт за српски језик“, *Наш језик XLI/3–4*, Београд, 2010, 107–111.
- ТАНАСИЋ, Срето. „Језичка политика у Босни и Херцеговини послје Другог свјетског рата“, *Језик и њисмо у Републици Српској* (прир. Слободан Реметић), Бања Лука (Академија наука и умјетности Републике Српске. Научни скупови, књ. XXIV, Одјелење књижевности и умјетности, књ. 13), 2012, 171–222.

Срето Танасић

ЗНАЧЕНИЕ НАУЧНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ ДЛЯ СТАТУСА СЕРБСКОГО ЯЗЫКА

Резюме

Автор в настоящей работе исходит из неоспоримого факта, что в каждом хорошо организованном государстве, с четко сформулированной и конкретизированной национальной политикой, в области заботы о национальной культурной идентичности вопросам языка уделяется самое значительное место. Без сомнения можно утверждать, что нет успешной национальной политики, если в нее не встроена языковая политика, т. к. только таким образом можно успешно проводить разумную политику в области национальной целостности, защиты культурного наследия и культурной самобытности. Согласно этому, научные учреждения, занимающиеся изучением национального языка, должны обладать статусом, обеспечивающим им необходимые условия для реализации задач, предусмотренных этой важной миссией. Специалисты по сербскому языку согласны в том, что статус сербского языка в настоящее время в Сербии не отвечает во многом его значению и роли в деле сохранения национальной культуры и национального самосознания. Необходимо в государственной стратегии обеспечить статус сербского языка и научных учреждений, соответствующий и значению сербского языка и научных учреждений; только таким образом они будут в состоянии выполнять задачи, предусмотренные миссией.

В работе также указания на проблемы из сферы языковой политики в Сербии. Подчеркивая недостатки общественной заботы, касающиеся данной области, нередко выдвигались предложения, которые могли бы содействовать улучшению государственной стратегии в сфере языковой политики.

Ключевые слова: наука, сербский язык, национальная стратегия, языковая политика.